

گزارش بازدید از چند مؤسسه علمی - پژوهشی قم

(۲۱ تا ۲۴ اردیبهشت ۱۳۹۶ ش)

محمد فرحزاد^۱

با استعانت به حضرت باری تعالی و توسل به ائمه معصومین سلام الله علیهم سفر پیش بینی شده به تهران و قم به خیر و نیکی به انجام رسید. هدف از این سفر، آشنایی پژوهشگران و محققان بنیاد با دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگر مؤسسات علمی و پژوهشی در تهران و قم بود.

در آغاز با تدابیر انجام شده با اتوبوس با امکانات و وسایل مقتضی سفرهای طولانی عازم نمایشگاه کتاب تهران شدیم. روز جمعه ۲۲ اردیبهشت ۱۳۹۶ به بازدید از نمایشگاه کتاب و خرید کتاب و عنداللزوم رسانه‌های دیجیتال در نمایشگاه کتاب صرف شد. افزون بر آن، در سرای اهل قلم حاضر شدیم و در نشست رونمایی از کتاب فخیم و بسیار با ارزش طبقات اعلام الشیعه آقابزرگ تهرانی حضور یافتیم و از سخنان علمی حاضران بهره‌مند شدیم. بازدید این بنده منحصرراً برای آشنایی با فضای انتشاراتی سال جدید نشر و کتاب عمدتاً از غرفه‌ها و مؤسسات انتشاراتی داخلی بود. از چهار سالن غرفه‌های کتاب‌های داخلی، سه سالن آن را به طور کامل بازدید کردم و تعدادی کتاب و سی‌دی برای خود و گروه کلام و اندیشه اسلامی بنیاد پژوهش‌های اسلامی تهیه کردم. به دلیل

۱. بنیاد پژوهش‌های اسلامی - گروه کلام و اندیشه اسلامی.

ضیق وقت نتوانستم از سال A1 غرفه‌های ناشران داخلی بازدید کنم. به نظرم اگر وقت بیشتری برای بازدید از نمایشگاه کتاب اختصاص می‌یافت قطعاً سودمندی بیشتری حاصل می‌شد و دوستان با تنوع دستاوردهای علمی در موضوعات مختلف بیشتر آشنا می‌شدند. ضمن آنکه به دلیل عجله یک ساعت زودتر از پایان نمایشگاه کتاب، زمان فراخوانی برای مراجعه به اتوبوس و عزیمت به قم تعیین شده بود.

پس از ورود به شهر مقدس قم و زیارت بارگاه ملکوتی حضرت معصومه، کریمه اهل بیت سلام الله علیها و استراحت، صبح روز ۲۲ اردیبهشت عازم بازدید از مؤسسه پژوهشی و آموزشی امام خمینی علیه السلام شدیم. این مؤسسه به بنیان‌گذاری حضرت آیه الله مصباح یزدی در ۲۰ تیر ۱۳۷۴ ش تأسیس شده است. در این بازدید و هم‌اندیشی علمی مدیرعامل محترم بنیاد پژوهش‌های اسلامی حجة الاسلام والمسلمین شریعتی تبار توضیحاتی در معرفی بنیاد پژوهش‌های اسلامی و دستاوردهای علمی آن و پژوهشگران حاضر ارائه کردند. در ادامه، قائم مقام مؤسسه مذکور به توضیحاتی درباره فعالیت‌های علمی و پژوهشی و آموزشی این مؤسسه پرداخت.

این مؤسسه در عرصه آموزشی مشغول تربیت و برگزاری دوره‌های آموزشی در حوزه علوم انسانی و اسلامی از مقطع کارشناسی تا دکتری است. براساس نظام آموزشی حوزه هم در سطح ۲ و ۳ و ۴ تدریس و آموزش داده می‌شود. دوره‌های آموزشی از فقه، اصول، اخلاق، فلسفه، کلام اسلامی و عرفان اسلامی و آموزش‌های آزاد طرح ولایت و نظام تفکر دینی را در برمی‌گیرد. برای استفاده از آموزش‌های آزاد طرح ولایت و نظام تفکر دینی، برخی دولتمردان گذشته و وقت هم شرکت کرده و بهره‌مند شده بودند. در این مؤسسه چهارده مجله در موضوعات مختلف علوم اسلامی چاپ و منتشر می‌شود که تعداد زیادی از آن دارای درجه علمی و پژوهشی است. در این مؤسسه مرکز دایرةالمعارف علوم عقلی با طرح گسترده‌ای در حوزه‌های مختلف علوم عقلی، شامل فلسفه، عرفان، کلام، منطق، فلسفه‌های مضاف و جزآن به فعالیت می‌پردازد. از ویژگی‌های این کلان طرح این است که از دل آن، طرح‌های کوچک و مهم دیگر هم بیرون آمده است؛ نظیر انتشار

کتاب‌شناسی‌های موضوعی در حوزه‌های کلام، تاریخ کلام، منطق، اخلاق، فلسفه‌های مضاف و جزآن. همچنین کتاب‌هایی با عنوان اصطلاح‌نامه و فرهنگ اصطلاحات علمی رشته‌های مرتبط با علوم عقلی که هر یک جداگانه انتشار یافته است. برای این دایرة‌المعارف نقشه جامع و آیین‌نامه جدیدی به تدریج تهیه و تصویب شد. برای هر یک از موضوعات این دایرة‌المعارف یک پرونده الکترونیکی از نوشته‌های مربوط تهیه و تدوین شده است.

یکی از ویژگی‌های این مؤسسه پژوهشی آن است که محققان و پژوهشگران این مؤسسه به آخرین دستاوردهای فناوری اطلاعات مجهز هستند و به کلی از استفاده از کاغذ و قلم و حتی در برخی تحقیقات مراجعه به آثار چاپی بی‌نیاز می‌باشند و با استفاده از پیشرفته‌ترین نرم‌افزارها و امکانات سخت‌افزاری، به تکمیل تحقیقات و انتشار آثارشان می‌پردازند. از دیگر طرح‌های پیش‌بینی شده مؤسسه، تألیف کتب درسی آموزشی برای حوزه علمیه و دبیرستان‌های کشور بوده است. یکی از طرح‌های دیگر مؤسسه، تربیت معلم اخلاق است. در این مؤسسه ۸۰۳ طرح تحقیقاتی و آموزشی در حال اجرا یا پایان یافته است. برای جذب در این مؤسسه باید در آزمون اختصاصی و مصاحبه آن شرکت کرد. در این مؤسسه اکنون دانشگاه فرهنگ و معارف اسلامی با شانزده رشته تحصیلی دایر است.

یکی دیگر از مؤسسات علمی و پژوهشی که از آن بازدید کردیم، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی به مدیریت دانشمند محترم آیه‌الله صادقی رشاد است. این پژوهشگاه در سال ۱۳۷۳ ش تأسیس شده است. هدف از تأسیس این پژوهشگاه، تحکیم جبهه فرهنگی انقلاب اسلامی و دفاع از اسلام راستین بوده است. این پژوهشگاه از پژوهشکده‌های حکمت و دین‌پژوهی، پژوهشکده دانش‌نامه‌نگاری دینی، پژوهشکده فرهنگ و مطالعات اجتماعی، پژوهشکده نظام‌های اسلامی و مرکز پژوهش‌های جوان تشکیل شده است. باید دانست این پژوهشگاه با برخورداری از بیش از هشتاد عضو هیئت علمی تمام‌وقت، قطب فلسفه دین شناخته می‌شود. یکی از کارهای مهم و

استثنایی در این مؤسسه تمرکز هر یک از پژوهشگران در یک طرح تمحّض و برخورداری از مرجعیت علمی در حوزه‌ای خاص است. این دوره از سال ۱۳۸۵ش آغاز شد و براساس آن، هر پژوهشگر این پژوهشگاه باید یک مسیر معین را در مراحل مختلف علمی طی کند، تا به مرجعیت علمی در آن حوزه نائل آید.

براساس طرح تمحّض، تحقیقات و برنامه‌های هر پژوهشگر در یک حوزه مشخص در برنامه سالانه و نیز یک برنامه پنج ساله برآورد می‌شود و برون داد آن می‌تواند کتاب، مقاله، همایش، نشست، کرسی نظریه پردازی، ترجمه و کلاس باشد. این حوزه تمحّض می‌تواند با توجه به نیازهای روز علمی کشور شناسایی و تعیین شود.

قطعاً یکی از عواملی که موجب شده است تا این پژوهشگاه در عرصه فعالیت‌ها و پژوهش‌های فکری و تألیفی در حوزه علوم اسلامی و انسانی به برتری و سرآمدی نائل آید، همین عامل بوده است.

پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی در عرصه دانشنامه‌نگاری هم دست پُری دارد. دانشنامه امام علی علیه السلام پژوهشگاه به چاپ‌های متعدد رسیده و در دست ترجمه به زبان‌های دیگر قرار گرفته است. همچنین دانشنامه فاطمی در سال ۱۳۹۳ش با ۱۱۸ مدخل، از دیگر فعالیت‌های این مؤسسه است. این دانشنامه در سه مجلد چاپ شده است: جلد نخست درباره حوادث زندگی حضرت فاطمه زهرا علیها السلام از تولد تا شهادت؛ جلد دوم سبک زندگی فاطمی؛ جلد سوم معارف فاطمی و سرانجام، ملحقات شامل مسائل فقهی و حقوقی زنان. مقاله‌های این دانشنامه از حدود ۲۰ تا ۳۰ صفحه در نوسان است.

دانشنامه‌نگاری در این مؤسسه به صورت کاملاً فنی و با رعایت همه استانداردهای روز و از دقت علمی کافی و لازم برخوردار است. این دانشنامه‌ها به صورت موضوعی و با مقالات نسبتاً بلند تهیه و تبویب می‌شود. یکی از دقت‌های شایسته و مهم در عرصه دانشنامه‌نگاری در این مؤسسه افزون بر لحاظ همه استانداردهای لازم در عرصه ویرایش‌های فنی و استنادی و علمی، ارائه طرح‌نامه برای هر مدخل از سوی نویسندگان است.

است. این طرح‌نامه به هنگام ارائه مدخل و پرونده علمی به نویسنده از سوی او برای تصویب به شورای علمی دانشنامه و همچنین شورای تخصصی گروه مربوط ارائه می‌شود که پس از تصویب شورا مراحل نگارش و تحقیق و تدوین و تبویب مقاله شروع می‌شود. واحدهای علمی و فنی هم متعهد خواهند شد تمام منابع در بحث مصدربایی و منابع یابی و کنترل و نظارت علمی و نیز از نظر شیوه و پرداخت علمی و دیگر کارهای مربوط به دقت علمی مقاله را انجام دهند. در واقع یک مقاله چندین مرتبه رفت و برگشت دارد. اساساً برای تدوین یک دانشنامه همه گروه‌های پژوهشگاه به نوعی درگیر تولید مقاله‌های دانشنامه‌ها خواهند شد و از همه توش و توان علمی خود در این زمینه استفاده می‌کنند.

دانشنامه علوم قرآنی از دیگر دانشنامه‌های موضوعی این مؤسسه در عرصه فعالیت‌های دانشنامه‌نگاری بوده است که تاکنون دو مجلد از این اثر مربوط به قرآن شناخت آن انتشار یافته است. در نگارش این اثر از همه آثار علمی و دانشنامه‌های قرآن به زبان‌های مختلف بهره گرفته شده است. بنابراین اعلام مدیر این پروژه، دانشنامه قرآن چاپ بریل هم برای استفاده در تحقیقات و نگارش این دانشنامه ترجمه شده و در دسترس اصحاب این دانشنامه قرار گرفته است. پیش‌بینی می‌شود این دانشنامه به چهار مجلد برسد. از دیگر دانشنامه‌های در دست اجرا در این مؤسسه **دانشنامه نبوی** با ۸۵۰ مدخل اصلی است. در این پژوهشگاه یک مقاله دایرةالمعارفی تا به تصویب نهایی و چاپ برسد باید بیش از چهار مرحله را طی کند. متوسط زمان تهیه و تدوین دانشنامه‌ها بین پنج تا ده سال در پژوهشگاه پیش‌بینی شده است.

از دیگر فعالیت‌های این مؤسسه در عرصه پژوهش‌های روز، ارائه الگوی اسلامی و ایرانی در تمام رشته‌ها و طرح‌های گروه‌های پژوهشی است. به این ترتیب هرکس از نظر رشته و حوزه علمی خودش الگوی اسلامی و ایرانی مربوط به کار خودش را هم به دست می‌دهد. همچنین یکی از طرح‌هایی که همه گروه‌ها و رشته‌های علمی درگیر آن هستند، فلسفه‌های مضاف است که هرکس به فراخور رشته و حوزه فعالیتش مشغول تهیه و

تدوین فلسفه حوزه علمی کار خودش، مثل فلسفه اصول فقه، فلسفه عرفان و جزآن است. برگزاری روز جهانی فلسفه در ادامه توجه به همین موضوع فلسفه‌های مضاف بوده است.

در ادامه دیدارهای علمی در قم باید به بازدید از مؤسسه امام صادق علیه السلام و نشست علمی با حضرت آیه الله سبحانی اشاره کرد. در این دیدار ایشان به سابقه آشنایی خود با مرحوم استاد محمد واعظزاده خراسانی (۱۳۰۴-۱۳۹۵) عضو هیئت مدیره و مدیر محترم گروه قرآن بنیاد پرداختند و در ادامه ایشان به بیان شمه‌ای از کارهای فکری و کلامی در دوران اسلامی و عصر امامان معصوم سلام الله علیهم پرداختند.

در پایان سفر علمی، به زیارت و بازدید از مسجد با صفای جمکران قم و نماز و نیایش با خالق بی‌همتا و زیارت برخی مقابر و مشاهد متبرکه شهر قم هم پرداختیم. مقبره ابواحمد بن محمد حنفیه و قبرستان شیخان و مقبره عبدالعزیز بن آدم از روات مشهور حضرت ثامن الحجج علیه السلام و صحن و سرای حضرت معصومه علیه السلام از جمله این مشاهد و مقابر بوده است. دوستان چه در تهران و چه در قم تلاش چشمگیری در پذیرایی و استفاده بهینه از اوقات پژوهشگران به عمل آوردند. سعی شان مشکور و اجرشان مأجور و توفیق یار و یاورشان باد.

علی ای حال در پایان نکته‌ای را باید متذکر شد که اگر چه سفر با اتوبوس در مسافت‌های طولانی برای اشخاصی که سن و سال بیشتری دارند و گاه دچار کمردرد و پادرد هستند کمی دشوار است و نیز در دسرها و ناملایمت‌های خاص خودش را دارد، ولی صفا و صمیمیت بین دوستان و مشارکت در کارها و تشریک مساعی آنان بسیار زبازد و کم نظیر بود.